

Вікторія Е. Мельничук, Надія В. Рощина, Анна Б. Садковська

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОГО ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Розширена анотація. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту докорінно змінює практику внутрішнього контролю та фінансового аналізу підприємств. Перехід від ретроспективної перевірки до прогностичного забезпечення в режимі реального часу відкриває нові можливості для підвищення ефективності та якості аудиту, однак водночас породжує комплекс взаємопов'язаних етичних, безпекових і регуляторних викликів. Для України, яка активно реалізує євроінтеграційний курс і впроваджує Акт ЄС з ШІ як орієнтир для національного законодавства, вирішення цих викликів набуває стратегічного значення.

У статті здійснено систематизацію шести ключових етичних проблем впровадження ШІ в аудиторські процеси: непрозорість алгоритмів, упередженість і дискримінація, ризики конфіденційності даних, розмита відповідальність за рішення, фрагментованість регуляторної бази та дескілінг — поступове знецінення фахового скептицизму аудиторів. Систематичний огляд Murikah, Nthenge та Musyoka (2024), що охопив 83 наукові публікації, виявив п'ять основних джерел упередженості в аудиторських системах ШІ: дефіцит даних, демографічну однорідність вибірок, хибні кореляції, неналежні компаратори та когнітивні упередження.

Порівняльний аналіз регуляторних рамок (ЮНЕСКО/ОЕСР, Акт ЄС з ШІ, Концепція ШІ України) засвідчує суттєве відставання вітчизняного законодавства: відсутні градація систем за рівнями ризику, обов'язковий аудит алгоритмів і санкційні механізми. На противагу Акту ЄС, що передбачає стягнення до 35 млн євро або 7% річного обороту за порушення, Концепція ШІ України носить рекомендаційний характер.

На прикладі гіпотетичного кейсу виявлення шахрайства у вітчизняному рітейлері (2025 р.) проілюстровано практичне застосування Графових нейронних мереж (GNN) у поєднанні з пояснюваним ШІ (XAI). Показано, що такий підхід трансформує «чорну скриньку» на прозорий аудиторський доказ, зберігаючи людський контроль на всіх етапах. Запропонована трирівнева модель інтеграції ШІ (збір даних — обробка ШІ — етичний нагляд) може слугувати практичним орієнтиром для підприємств в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: штучний інтелект, економічна аналітика, фінансовий аналіз, внутрішній аудит, етика ШІ, пояснюваний ШІ (XAI), графові нейронні мережі (GNN).